

**DIMENSIUNI
ALE GÂNDIRII COREGRAFICE**

Timp • spațiu • mișcare

Volumul 1

ANDREEA TĂNĂSESCU

**DIMENSIUNI
ALE GÂNDIRII COREGRAFICE**

Timp • spațiu • mișcare

Volumul 1

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2020**

Colecția ARTE ȘI MULTIMEDIA

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban
Fotografiile pentru copertă sunt realizate de Dragoș Boldea
Ilustrațiile sunt realizate de arhitect Mihai V. Popa

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tănăsescu, Andreea

Dimensiuni ale gândirii coregrafice / Andreea Tănăsescu. - București : Editura Universitară, 2020

2 vol.

ISBN 978-606-28-1212-6

Vol. 1 : Timp spațiu mișcare. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-28-1213-3

793

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062812133

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2020
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

PREFAȚĂ

În primul dintre cele două volume ale cărții „*Dimensiuni ale gândirii coregrafice*”, autoarea, Andreea Tănăsescu, cunoscută coregrafă și cadru didactic la Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică din București, explorează dimensiuni conceptuale, po(i)etice și simbolice ale creației coregrafice într-un demers care se remarcă prin profunzime și anvergură și care creează punți între cunoașterea teoretică, descoperire, virtualizarea relațiilor dintre corp, mișcare, spațialitate și aplicațiile creative destinate laboratorului de dans contemporan.

Autoarea propune mai mult decât o introducere, sau o listă de teme de discuție (reading list) despre coregrafia contemporană, volumul fiind mai curând o incursiune a *gândirii-acțiune* în spații vizibile și invizibile modelate de forțe, vectori, arhitectură, compoziție, mecanisme și obiecte scenice și imaginare pe parcursul unor procese metamorfice care conferă corpului calitatea de vehicul al discursului coregrafic, acesta din urmă fiind „scriitură pe ape” și „puzzle cu elemente în continuă transformare”.

Analizele de caz ale unor creații care au marcat dansul contemporan, dintre care: *Sutra* de Sidi Larbi Cherkaoui, *Ceci est mon corps* de Angelin Preljocaj, *One Flat Thing Reproduced* de William Forsythe, ș.a., pun în valoare ideea de sistem, de cooperare între diversele dimensiuni ale universului coregrafic coerent, având rolul unor oglinzi care permit calibrarea mizelor tehnice, expresive, comunicative și didactice în sfera creației de dans contemporan. De la condiționări la abolirea limitelor care separă cunoașterea conceptuală de cea intuitivă sau mintea conștientă, logică, de inconștient și imaginație, dar și memoria afectivă, de explorarea diverselor

temporalități și experiențe construite și deconstruite prin ipostazele și limbajul corpului în discursul coregrafic, autoarea urmărește identificarea unor elemente - cheie pentru deschiderea de noi rute și scenarii de construcție imaginată, estetică, simbolică, spațială.

Volumul dispune de o ilustrație vizuală bogată, desenele fiind realizate de arhitectul Mihai V. Popa. O parte din aceste realizări grafice continuă tradiția reprezentării schematizate a corpului în mișcare, ca topologie (în matematică topologia se referă la proprietățile unui obiect geometric a cărui integritate se păstrează în cadrul unor deformări continue, cum ar fi întinderea, răsucirea, îndoirea, deplasarea, etc. dinamica forțelor care transformă corpul, îl modelează și condiționează.) Alte desene sunt metafore cognitive vizuale având o capacitate descriptivă și explicativă; câteva tind să depășească această condiție generând și o valoare estetică deosebită. Prin intermediul imaginilor se inițiază un dialog subtil cu ideile expuse în volum, producându-se o articulare simbolică prin care se proiectează dimensiuni conceptuale și productive ale textului, autoarea pledând pentru caracterul multimodal și interdisciplinar al acestuia.

(Ana Maria Munteanu, Prof. univ. dr. în științele comunicării)

CUVÂNTUL AUTOAREI

Această carte s-a născut în anul 2020, pe timpul pandemiei... Pentru prima oară din întreaga carieră didactică am ținut cursurile de Artă Coregrafică din spatele ecranului, fără a avea acces în spațiile propriu-zise destinate studiului dansului. Dialogul cu studenții a fost intermediat de un calculator - interfață între real și imaginar, între concret și iluzie. Studenții, însă, erau reali și lor le-am destinat aceste cursuri - prilej de a medita asupra dimensiunilor ce intră în componența discursului coregrafic.

Cartea conține un număr de eseuri, toate aceste eseuri reprezintă o introducere la ceea ce noi, cercetătorii din domeniul dansului, numim: *Artă Coregrafică*. Cartea se adresează tuturor acelor care doresc să cunoască domeniul coregrafic, dar și celor care încearcă să pășească pe drumul coregrafiei, celor care într-o zi vor fi coregrafi, pedagogi, cercetători în domeniu. Acest studiu nu își propune să descifreze *complet* multitudinea aspectelor ce intră în componența spectacolului coregrafic, nu va clarifica toate problemele legate de arta coregrafică, dar sperăm noi, va deschide o mică fereastră, va aduce poate o nouă perspectivă de înțelegere asupra domeniului.

Dansul - artă vie, complexă - poate fi, cu greu, introdus în cutia limbajului scris ori vorbit; semnul plat (litera) nu poate reda vibrația dansantă a vieții, la fel cum

marea n-ar putea fi închisă într-o cameră. Dansul contemporan este jocul cu spațiul, timpul, emoția, este un domeniu al cercetării continue, o cercetare liberă, un dialog dinamic al forțelor interioare și exterioare ale omului pentru a se descoperi pe sine sau, mai departe - pentru a ajunge în inima universului.

Mișcarea conține dimensiuni infinite, a le pune în cuvinte înseamnă *a risca...* Dar poate că, pentru memoria dansului, *merită riscul* - gestul coregrafic trebuie uneori condensat, descris prin cuvinte pentru a putea să trăiască mai departe, la fel de liber.

În dans, metafora capătă trup, emoția devine spațiu, timp. Scenele se succed, iar în urma lor, din mișcarea trupurilor, ne rămâne *visul*. Mișcarea este gând, elan, zbatere și, adesea, ne aduce în lumină *sufletul*. Omul în mișcare demonstrează că este mai mult decât ceea ce pare, iar dansul devine un instrument revelator de *meta-realități*. Pe teritoriul visului și al libertății, omul dansează, poate, pentru a se descoperi pe sine sau pentru a-și întâlni Creatorul. Dansând, omul se aseamănă Zeilor - pare a fi absolvit de materie, de griji, de suferință...

Actul predării dansului este un act de *curaj*, un act de *iubire*, un act de *sacrificiu*. Profesorul de artă coregrafică ar trebui să aibă curajul de a „sculpta” în studenții sau în elevii săi „ochi” cu care aceștia să vadă dincolo de realitate, „urechi” prin care să asculte indescifrabilul, „aripi” cu care să zboare dincolo de materie. Iar sacrificiul său este permanent...

Dedic această carte părinților care mi-au deschis inima către artă, studenților mei - care m-au făcut să-mi pun tot mai multe întrebări și să caut a-mi „perfecționa” metodele de predare, profesorilor de Artă coregrafică din cadrul UNATC, I.L. Caragiale, București care m-au format pe când am fost, la rândul meu, studentă. Și mai dedic această carte unui prieten drag, domnului arhitect Mihai V. Popa, care m-a inspirat și m-a ajutat să duc la bun sfârșit această carte.

INTRODUCERE

Dansul contemporan este un fenomen cultural vast și complex, constituind un domeniu bine definit și încheiat în cadrul ramurilor artistice. Deși condiționată de un anumit context social propriu care-l generează, coregrafia este o artă care se menține în anumite zone de gândire ale societății de tip occidental. În ciuda faptului că dansul contemporan se vrea a fi un domeniu cât mai deschis și apropiat de public și societate, de ființa umană își definește permanente modalități și metode personale, particulare, deseori exclusiviste sau ermetice, de exprimare și comunicare. Din păcate, tocmai datorită acestei continue dorințe de auto-perfecționare, de auto-depășire, dansul contemporan este predispus izolării. În societatea occidentală, care timp de secole și-a definit granițele, indivizii și entitățile și a creat instituții care au susținut aceste modele de valori, dansul contemporan are voința de a se auto-gestiona și defini din „interior” spre exterior, adică, pornind din interiorul micro-structurilor sale, a artiștilor care îl practică. Arta dansului contemporan își conturează continuu o poziție în raport cu societatea, uneori se plasează în antiteză - se deconstruiește în raport cu contextul social, își re-programează rădăcinile identitare sau își inversează permanent categoriile și structurile cu care își fabrică perspectivele, astfel încât ajunge să șocheze, să bulverseze și chiar să se îndepărteze de contextul pe care, singur l-a creat. Din acest

punct de vedere - din dorința continuă de a-și afirma, sau a-și nega perspectivele, dansul contemporan își atestă existența unei identități proprii, a unei personalități singulare.

Coregraful se adresează unui anumit public și, sub acest aspect, își selectează atent adresa, dar și mediul în care evoluează. Astăzi spectacolele coregrafice sunt realizate în cele mai stranii spații: apartamente de bloc, parcuri, fabrici sau tipografii dezafectate, băi, muzee, piețe sau stații de metrou ... Modul în care este construit spațiul, nu influențează doar construcția lucrării, dar afectează și mesajul. În ceea ce privește diversitatea spațiilor pentru dans, coregrafii definesc anumite granițe conceptuale prin utilizarea unor termeni duali - „public/privat”, de exemplu, unde cotidianul, mundanul își vor pune amprenta pe calitatea reprezentăției. Prin inversare, misterul dansului va impregna spațiul comun al orașului. Banalul binom „spațiu - obiect” capătă o nouă identitate: spațiul însuși, va deveni din *obiect - subiect*.

Inversarea noțiunilor, a granițelor, a categoriilor este o tendință actuală a dansului contemporan; transformarea genurilor, a sub-genurilor, o caracteristică nu doar a dansului - ce se dorește a fi liber de orice limitare, dar și o caracteristică a omului contemporan. În mod paradoxal, deși coregrafia se bazează, în primul rând, pe limbajul non-verbal, ea se auto-generează, se particularizează tot prin recurgerea la cuvânt - prin indicațiile verbale exacte și pertinente folosite, cu justă măsură, de coregraf și cu un

scop bine definit. Dar limbajul vorbit prin care coregraful își aduce interpretul în postura de a se metamorfoza, în cadrul unui spectacol de dans contemporan, conține anumite trăsături particulare: unui interpret, căruia îi ceri să execute un traseu al unei mișcări, nu-i poți spune: „sări în cerc”! Coregraful îi va furniza interpretului său, indicații clare de direcție, durată, viteză de execuție, coordonare, sau de calitate a mișcării. Se vor folosi termeni desprinși din matematică, arhitectură, literatură, muzică, teatru, dacă trebuie... Așadar, cuvântul este o parte cheie în înțelegerea mecanismului coregrafic, atât pentru a clarifica detalii legate de macro-structură sau de micro-structură dar și din ipostaza de instrument folosit de coregraf sau de interpreți pentru transmiterea informațiilor coregrafice.

Coregraful nu se folosește doar de cuvânt pentru a exprima și a transmite informațiile specifice dansului; prezența fizică a coregrafului trebuie să fie acompaniată de o prezență mental-energetică. Interpreții percep corpul, percep motivația coregrafului, intuind calitatea ideilor, văd în spațiu mișcarea uneori chiar mai înainte ca artistul coregraf să o exprime. Cu alte cuvinte, de multe ori între interpret și coregraf se instalează un soi de comunicare bazată pe alte resorturi: emoționale, intuitive. Toate acestea funcționează ca o rețea fină de semne care sunt reperate de către interpret în mod conștient și inconștient. Astfel, interpretului îi sunt oferite indicii prin care acesta va desluși, înțelege și învăța partitura coregrafică pe care o va transmite apoi, publicului.

Lipsa posibilității de a codifica dansul (în partituri), în ciuda încercărilor realizate cu mult efort de-a lungul timpului nu a funcționat ca o frână, un impediment, în evoluția dansului, ci dimpotrivă: din această libertate s-au putut naște tot mai multe și complexe mijloace de expresie ale dansului. Desigur, înregistrarea video a spectacolelor executate funcționează astăzi ca și partitură sau mijloc de stocare a unor informații prețioase despre dans; însă filmarea nu redă decât o finalitate; ori, dansul este rezultatul unui proces mult mai complex. Captarea pe video va pierde întotdeauna o parte importantă: partea ce ține tocmai de indicațiile verbale date pentru realizarea „partituri” coregrafice, alături de alte substraturi mai profunde pe care le vom trata în prezenta lucrare.

Date fiind aceste condiționări, dată fiind dorința tot mai mare de eliberare a dansului de sub orice fel de constrângeri, nici un coregraf nu va dori să se exprime la fel cu un altul. Se vor evita reluările sau repetările acelorași particularități stilistice sau de limbaj, coregrafii vor construi alte noi limbaje corporale, din ce în ce mai complexe și, în același timp, tot mai profund legate de contextul social.

Un spectacol de dans contemporan este, înainte de orice, un act liber de comunicare pe viu, un schimb liber de trăiri și idei între interpreți și public, un act, nu neapărat spontan, dar adesea inedit. Dansul construiește în secolul XXI un *perpetuu prezent*, pe care coregrafii și-l doresc continuu.

Din acest punct de vedere, coregrafia este ca „scrisul pe apă” așa cum afirmă celebrul coregraf suedez Mats Ek; ea dispăre odată cu derularea prezentului înspre viitor, cu alte cuvinte, reprezentația este un rezultat al prezentului și devine trecut, din clipa următoare. Apoi, reluarea demersului coregrafic, ca în cazul oricărui spectacol „live”, nu va mai fi niciodată la fel. (*Mișcările de azi ale corpului nu vor fi identice cu cele de ieri, ecourile indicațiilor verbale ale coregrafului nu se vor menține zi de zi la fel, iar reproducerea din memorie a unor momente vor altera informația oferind totodată și un nou model de organizare.*)

Mintea interpretului de dans contemporan operează, de asemenea - voluntar sau involuntar, anumite modificări asupra elementelor coregrafice învățate. De aceea, de multe ori, odată cu dispariția influenței coregrafului (*absența prezenței*), dispăre și cea mai vie reprezentare a operei sale, reluarea acesteia nefiind decât o *copie* a ceea ce odată fusese viu și proaspăt. Și totuși, ce poate fi mai frumos decât această perpetuă re-inventare a contextelor? Ce poate fi mai înălțător decât *să scrii poeme pe apă, să sculptezi în vânt, să construiești cu focul, să meșterești cu sunete, să zbori cu aripi de ceară*, cum spune titlul minunatei lucrări coregrafice a lui Jiry Kylian - „Wings of wax”? („Aripi de ceară”), cu trimitere la *mitul icaric*.

Dansul contemporan ne inspiră, ne incită, ne place - fiindcă ne simțim liberi atunci când îl practicăm. Poate și pentru că știm că este la fel de efemer ca și viața noastră pe pământ, sau poate că, în mod paradoxal, tocmai acest dans

ne amintește de măreția și durabilitatea spiritului în raport cu materia.

Principalul instrument al dansului contemporan este însuși *corpul*: corpul adus în lumină, devenit din subiect-obiect, transformat pe scenă în suprafață sau material, în mijloc de redare a emoției. Fie că ne gândim la corp din perspectiva științei, a ontologiei, a filozofiei, fie că îl considerăm subiect sau obiect, corpul este real, consistent, dar și invizibil, iluzoriu, inconștient; este prezent sau absent / ireal, este cu noi sau împotriva noastră. Suntem „în corp” sau „dincolo de el”, și chiar mai mult decât atât. Uneori ne delimităm de corp, însă, aproape întotdeauna, există ceilalți - aceia care ne revelează permanent realitatea corpului nostru, ne readuc în dimensiunea materială - acolo unde nu mai trăim emoțiile sinelui profund, pentru că ne pierdem în realitatea aparentă, exterioară... Sau ne lăsăm purtați de organismul corpului „social” de care suntem atât de legați, printr-o inter-dependență stranie, dar logică... *(Această separare, această diviziune menită să ne despartă de noi înșine, ne face uneori să ne limităm la o cromatică binară, lipsită de profunzime multi-dimensională; ne conduce să credem că suntem corpul nostru, iar el însuși e doar unul, din materie, din carne și fluide. Și totuși, ceva ne împinge mereu spre un alt nivel, spre un alt început, spre o altă dinamică de emoții și relații, iar coregraful cercetează aceste relații ce se nasc continuu între corp și minte).*

S-a scris și analizat mult despre acest vehicul numit corp, această micro-structură a unei mecanici profunde,

universale - reflexie în oglindă a unui mecanism divin, dintr-o natură necunoscută și care uzează de o *bio-mecanică* perfectă - ca despre un prilej de auto-cunoaștere. Coregrafii au încercat să descifreze această bio-mecanică pentru a „diseca” emoția. Descifrând aspectele corporalității, coregrafii au lansat o ipoteză, au „prins din zbor o idee”, s-au măsurat pe ei înșiși dintr-o perspectivă nouă: a avea un corp, înseamnă *a avea acces la o lume* și a fi pe scena vieții, în propriul rol determinant și creator de substraturi simbolice.

Pendulând între starea de obiectivitate și subiectivitatea impresiilor, relația cu corpul propriu este, pentru un coregraf, la fel de paradoxală ca și relația noastră cu lumea sau cu spațiul din care provenim. Corpul coregrafului este oglindirea unei minți interioare ce depășește realitatea fizică. Corpul urcat pe scenă nu mai este nici limită a finitudinii noastre, nici iluzia oglinirii lumii printr-o imagine statică, ci o interfață care exprimă o interioritate, o dimensiune profund superioară a gândirii plină de relief.

Fugim adesea dinspre emoție înspre formă, dinspre conținut spre „recipient”, deoarece cultura materialistă ne propune să rămânem blocați într-o dimensiune îngrădită de frontiere - o lume a limitelor, a cutiilor. Și în această dimensiune, totul se măsoară, se divide, se recunoaște. Prin ce mijloace am putea deveni obiectivi în raport cu toate acestea, în raport cu propriul corp, făcând abstracție de lumea „înșelătoare” care ne predestinează de fapt, unor false premise, fiindcă se construiesc din exterior spre interior, adesea *de-construind* interiorul? Este întrebarea pe care o

lansează, printre altele, coregraful contemporan și această carte.

Coregraful intuiește că acest corp urcat pe scenă poate deveni o poartă către invizibil; știe, inconștient, că un corp urcat pe scenă, plasat în lumină, în efort ne relevă dimensiuni invizibile, necuantificate de cuvânt, care însă devin vizibile în timpul dansului, a reprezentației însăși. Cu alte cuvinte, mișcarea e mai ales interioară: deplasarea ideilor, transformarea emoțiilor, alunecarea gândurilor...

Prin urmare, poate fi dansul un instrument revelator de meta-realități, de interferențe simbolice - ce se nasc în corp la contactul cu o energie superioară (*pe care o accesăm în mod inconștient în procesul dialogului de la corp la corp, prin efort*) în lipsa cuvântului - atunci când dansăm? Este întrebarea pe care o lansăm în această carte și ipoteza care ne face să regândim coregrafia contemporană prin prisma acestei transmiteri inconștiente de ritualuri interioare, pulsații ancestrale, energii subtile, ce au darul să aducă în lumină realități superioare ce țin de conștiință.

În dansul contemporan, corpul nu-și mai este suficient sieși, de multe ori nu-și mai aparține, sau nu mai aparține unei minți pragmatice capabile să-l ordoneze, să-l cuprindă. În coregrafia contemporană corpul se detașează de minte, se dizolvă rămânând atașat unor puncte energetice care formează o coloană vertebrală de tip eteric. Această coloană vertebrală provine din însăși rădăcinile profunde ale energiei noastre universale, fiind o suprafață ce conectează gesturile materiale și imaterial-spirituale. Planurile profunde de tip

eteric interconectează planul fizic, mental, planurile ideilor, conceptelor formate în urma reflexelor noastre de gândire. (*Așadar, ne întrebăm dacă acest corp ne aparține, totuși...!? E oare corpul un instrument al lumii, sau al nostru propriu, sau locul în care am plasat butoanele noastre secrete prin care accesăm dinamica de fond și forță a unei conștiințe superioare, regeneratoare? Sau poate că însuși cuvântul „ne aparține”, nu este decât iluzia unei minți în conflict, în opoziție cu mintea creatoare care nu-și aparține, fiindcă dăruiește în permanență. Există, oare, două minți în noi la fel de vii: o minte care ne forțează să ne atingem limita punând bariere ființei noastre, bariere univoc recunos-cibile și, deci, materiale și mintea creatoare, infinită, care nu ne aparține, echivocă dar căreia îi aparținem în mod firesc? Nu e, oare, corpul instrumentul unei dinamici mai fine, mai evolute, al unui univers superior - spre care tindem inconștient prin mișcare?)*

Am putea să ne întrebăm: dacă corpul nostru scapă propriei noastre minți, în ce realitate trăim, sau ce tip de realitate percepem cu simțurile noastre materiale? Sau de ce simțuri am avea nevoie pentru a le transcende pe acestea?!

În dans, corpul minții, al conștiinței, al gândirii noastre - dimensiune secretă a afectelor - este de fapt locul în care arhivăm o cunoaștere. Coregraful pare că se află permanent în căutarea unui răspuns, a unui echilibru obiectiv, între gândire și simțire, într-o permanentă stare de mobilitate între lumea reală și cea imaginară, reflectată de oglinda propriei subiectivități; caută să refacă prin

intermediul reflexelor, a percepțiilor, ori a simbolurilor transformate în iluzii materiale, identitatea pierdută a sinelui sau a lumii, pentru a recrea în timpul reprezentației, o versiune mai inteligibilă a omului.

Atunci când dansăm negăm corpul în ceea ce are acesta mai opac și lăsăm în mod inconștient loc altor perspective ale cunoașterii; coregraful se racordează inconștient la cunoașterea autentică ce ne străbate - din care și noi suntem un simplu segment, dar un segment vital.

Prin dans și în mod particular prin dansul contemporan, corpul are acces la o cunoaștere superioară, se racordează energiilor, realităților subtile ce există în noi și dincolo de noi. În dansul contemporan, corpul nu organizează doar o materie inertă, lipsită de coerență, ci organizează o minte productivă, creativă, capabilă să contureze o infinitate de posibilități...

Motto: „Dacă vrei să construiești un vapor, să nu începi prin a-i trimite pe oameni după lemne, cuie, unelte, sfori și alte materiale. Învață-i întâi să tânjească după marea îndepărtată, nesfârșită...”

(Antoine de Saint-Exupery, Citadela)